

Szilágyi Márton

„NEM KÖLTŐI ÁBRÁNDOZÁS EZ”
– KÖLCSEY FERENC MOHÁCS-ESSZÉJÉRŐL –

Különösnek tűnhetik, de nem egyértelmű, milyen címen is illenék emlegetni azt a Kölcsey-szöveget, amelyet az alábbiakban értelmezni próbálok. Mondhatnám úgy is, az első megfejtendő kérdése ennek a sok szempontból rejtélyes műnek éppen a címe. Hagyományosan ugyanis *Mohács*ként szerepel a népszerű Kölcsey-kiadásokban. Ez természetesen nem véletlen, hiszen 1840-ben, Kölcsey első – már poszthumusz – összkiadásában a következő címen jelent meg: *Mohács*. Aug. 29. 1826.¹ Csakhogy a szinte teljesen feledésbe merült első publikáláskor, amely még a szerző életében látott napvilágot, határozottan más volt a cím: *Mohácsot ünneplő*.² A néhány éve megjelent kritikai kiadás természetesen számontartotta ezt a két címváltozatot, szövegközlésében mégis a *Mohács* cím mellett döntött, igaz, eltekintve a címbe emelt, bizonytalan státuszú dátumtól, s tette mindezt a következő érvek alapján:

A művet ismereteink szerint Kölcsey a levelezésében kétszer említi, mindkét esetben *Mohács*ként. Az első eset (KÖM2 III. 696.) felfogható rövidítésként, mint ahogyan az Ath-nak [Athenaeumnak] elküldött listán szereplő megnevezés is az (KÖM2 III. 768.). Eme két esetben a szerző, egymás után kétszer is, következetesen és címszerűen *Mohács*ként említi a szöveget. Kiadásunk címadásában, a kanonizálódott címmel is összhangban, a *Mohács* címet tartjuk meg.³

Úgy tűnik, a sajtó alá rendezőt inkább praktikus szempontok, s nem erős érvek befolyásolták döntésében, hiszen a szövegnek nem ismeretes a kézírata, s így csak két, eltérő című publikációt lehetett alapul venni a közléshez. Ráadásul a második

¹ B. EÖTVÖS – SZALAY – SZEMERE 1840.

² *Aurora: Hazai almanach* 1835. Folytatják többen, Pest, Trattner és Károlyi.

³ KÖLCSEY 2008: 165–166. A Szemere Pál szerkesztette „ellen”-*Aurorára* mint az első publikálás helyére korábban felhívta a figyelmet: SZILÁGYI 2004: 63–67.

publikáció már Kölcsey halála után jelent meg, s nem volt bizonyítható, hogy az alapul vett (egyébként azóta is ismeretlen) kézirat címadása a szerző szándékát követte. Természetesen az is igaz (s Onder Csaba ezt mérlegelte), hogy az *Aurora* szerkesztőjére, Szemere-re jellemző volt önkényes címadás, úgy általában – persze az sem bizonyítható, de még csak nem is valószínűsíthető, hogy ez esetben ő változtatott volna a címen. Ám akárhogy mérlegeljük is Onder szövegkiadáói döntését, az bizonyos, hogy távol állt tőle minden felforgató, kánonátalakító igyekezet, ha annak ellenére is a hagyományos, az első összkiadásban szereplő cím mellett döntött, hogy alapszövegnek az első publikációt tekintette:

Alapszövegül tehát az AurSz [azaz a Szemere-féle *Aurora*] közlését vesszük, mint a szerző életben megjelent, általa nem kifogásolt kiadást. Az AurSz szövegében lévő tipográfiai kiemeléseket (ritkítás, nagy nyomtatott betűk) átírással (kurzív, széthúzott kurzív) megőriztük. Az esetleges nyomdahibákat emendáltuk. Az AurSz közlésétől eltérően *Mohács* címmel közöljük a szöveget.⁴

Láthatólag a sajtó alá rendező ezekben a sorokban éppen csak ahhoz nem sorakoztatott föl egyetlen érvet sem, hogy miért döntött *mégis* az összkiadásban szereplő cím mellett, ha már minden egyéb ponton az *Aurora* szövegállapotát tekintette megőrzendőnek. Ehhez a – nem kirívóan durva, de mégiscsak az árnyalatnyinál kissé erősebb – következetlenséghez képest aztán nem is csoda, hogy nem rögzült az irodalomtörténeti gyakorlatban az a megoldás, hogy a szöveget a Szemere-féle *Aurora* címadásával emlegessük, vagy akár megpróbáljunk a címadás sugallatával szembenézni. Pedig ez azért nem lenne fölösleges vagy értelmetlen, hiszen meglehet, hogy Kölcsey sajátos műfajú írásának egyik kulcsa éppen a címadásban rejlik, s talán éppen itt ragadható meg az egyik legjelentősebb különbség a kétféle változat értelmezhetősége körül.

A *Mohácsot ünneplő* – a továbbiakban ezt a címalakot használom Kölcsey szövegének említésekor – ugyanis olyasmire irányítja az olvasó figyelmét, amelyet a későbbi címadás elfed (vagy legalábbis nem hangsúlyoz): egyrészt a sajátos belső monológként felfogható gondolatmenet narrátorfiguráját, másrészt éppen ennek a megoldásnak a révén a pusztán csak történetfilozófiai fejtegetésnek látszó értekezés figuratív, szépirodalmi karakterét helyezi előtérbe. S ez egyáltalán nem mellékes. A Kölcsey-szöveg egyik legutóbbi, igen alapos értelmezése, S. Varga Pál könyve a szövegnek szentelt néhány oldalon a szöveget *Mohács* címen idézi és elemzi (természetesen még jóval a kritikai kiadás elkészülte előtt),

⁴ KÖLCSEY 2008: 166.

s így az interpretáció csupán gondolati teljesítményként értékeli a szöveget, filozófiai hatások áthasonítójaként.⁵ Pedig a mű fikcionalásra való törekvése is elég szembetűnő. S meglehet – nem tagadván persze mindazon, rendkívül inspiratív módon kimutatott szövegkapcsolatok jelentőségét, amelyeket S. Varga ezen elemzésének köszönhetünk –, hogy a *Mohácsot ünneplő* műfaji besorolása nélkül aligha tudunk továbblépni. Még ha ez nem is egyértelműen elvégezhető művelet, s legfőljebb köztes vagy kevert jegyeket tudunk csak kimutatni. Ebben a műveletben a kritikai kiadás sem sokat segít – pontosabban: segít, de nem eleget. A *Mohácsot ünneplő* ugyanis a némileg maradékelven összeálló, *Erkölcsei beszédek és írások* című kötetbe került bele: Onder Csaba a jegyzetekhez írott bevezetője nem véletlenül említette meg, kissé eufemisztikusan, hogy „[j]elen kötet alakulásában, a kanonizálódott Szauder-féle elv mellett, bizonyos szerkesztői kényszerek is közrejátszottak”.⁶ A Kölcsey-kritikai mint nagy kollektív vállalkozás ugyanis nem világosan kijelölt kötetbeosztás szerint indult el annak idején: a sorozatszerkesztő, a kiváló Kölcsey-kutató Szabó G. Zoltán soha nem publikált arról semmit, miképpen képzei el a Kölcsey-írások kötetbe való beosztását; az 1998-ban, elsőként megjelent kötetben sem tett közzé tartalmas és koncepcionális szerkesztői bevezetőt, csak egy formális előszót,⁷ sőt, tudomásom szerint a Kölcsey-kiadáson dolgozó munkacsoport számára sem készített el ilyen tartalmú útmutató összefoglalást. Így aztán az egyes kötetek sajtó alá rendezői maguk dönthették el, hogy – a világos és egyértelmű műnemi-műfaji elhatárolásoktól eltekintve – mely szövegek kerüljenek együvé. (Hogy ez így volt, azt magam tanúsíthatom: a sorozat első kötetét ugyanis én rendeztem sajtó alá,⁸ s arról, hogy mely írások kerüljenek be ide, szabadon dönthettem, illetve minden ötletemet vita nélkül elfogadta a sorozatszerkesztő.) Ez ugyan komoly és vonzó kutatói szabadság volt, de a sorozat átgondoltságát inkább gyengítette, hiszen kész helyzetet (mi több kényszerhelyzetet) hozott létre minden későbbi kötet koncipiálása számára. Onder Csabának is ezzel kellett szembenéznie. Ő nagyon komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy megindokolja, az általa gondozott kötetbe milyen elv alapján kerültek be az írások, amelyeket röviden nem is igen lehetett egyértelmű műfaji kóddal ellátni. Ezért lett a kötet címe *Erkölcsei beszédek és írások* – ez azért igen furán cseng a sorozat többi

⁵ S. VARGA 2005: 421–425. Hozzáteendő ehhez persze, hogy S. Varga természetesen érzékeli a szöveg szépirodalmi megformáltságát, hiszen emlegeti a mű „beszélő”-jét (422, 425), ám ez nem kerül az értelmezés középpontjába.

⁶ KÖLCSEY 2008: 100.

⁷ SZABÓ 1998: 5–6.

⁸ KÖLCSEY 1998.

darabjához mérten, ahol olyan egyértelmű és kanonizált műfajok szerepelnek címként, mint például *Versek, Levelezés, Irodalmi tanulmányok*. Az Onder Csabától kifejtett koncepció valóban alkalmas gyűjtőfogalmat körvonalazott, amikor a következő megállapításra jutott: „ha az etikai szempontot, mint tematikus összetevőt, illetve a beszédet, mint műfajt tekintjük, ez a kettős az említett szövegeket szoros kapcsolatba hozhatja egymással.”⁹ Kölcsey „retorikai programjának” ez az előtérbe állítása Onder kritikai kiadásának az egyik nagy érdeme – ezt csupán az gyengítette jelentősen, hogy az ehhez tartozó szövegek némelyike (*A’ férj-ölő. Törvényszéki beszéd; A’ gyilkos anya. Alperesi védelem*) már bekerült abba a korábbi kötetbe, amely Kölcsey szépprózáját akarta reprezentálni egy ettől teljesen eltérő műfajfelfogás jegyében, így a koncepció teljes bemutatására ez a kötet nem vállalkozhatott.¹⁰ Mindez persze elkerülhető lett volna, ha idejekorán megtörténik a szövegek konszenzusos elkülönítése, s a sorozatszerkesztő eldönti, a kritikai kiadás melyik elgondolást képviselje inkább (s akkor a másik elv csupán alárendelten, magában a szövegek kísérőtanulmányában jelenhetett volna meg). Mivel ez elmaradt, ezért a Kölcsey-kritika látványos módon ellentmondásba került önmagával – ami persze csak annyiban baj, hogy rátestálta ennek a feszültségnek az értelmező kifejtését a későbbi életmű-értelmezésekre.

Mindez szervesen hozzátartozik a *Mohácsot ünneplő* értelmezéséhez is, hiszen ugyanez a műfaji eldöntetlenség mutatkozhatik meg ennek a szövegnek az interpretálásában: az oráció hagyományához tartozás mellett éppúgy lehet érvelni, mint ahogy a szépirodalmi karakter domináns jelenlétét is lehetne hangsúlyozni. S ez máris visszavezet bennünket a címadás korábban érintett problémájához. Megítélésem szerint ugyanis Onder koncepciójához („retorikai program”) sokkal jobban illett volna a *Mohácsot ünneplő* cím, mivel ez már önmagában is a szöveg beszélőjére irányítja a figyelmet – míg a *Mohács* cím sokkal inkább az emlékezet-hely emlegetésével magára arra az eseményre látszik fókuszálni, amely csak ürügye az írásnak, de nem tárgya. Különösen ha ezt azzal a képpel vetjük össze, amely Mohács (és a mohácsi csata) említésével a 18–19. századi magyar költészetben szinte automatikusan megjelent: ezek a toposzok ugyanis Kölcseynél egyáltalán nem vagy legföljebb alig kerülnek elő.¹¹ Takáts József egyenesen úgy fogalmazott: „magáról a csatáról, szereplőiről, okairól, következményeiről semmi sem olvasható

⁹ KÖLCSEY 2008: 101.

¹⁰ KÖLCSEY 1998: 43–52, 53–63. Vö. a szövegekhez tartozó jegyzetekkel, amelyek megindokolják azt a koncepciót, hogy ezek az írások miért tekinthetők a fikcionált széppróza felé mutató kísérleteknek: KÖLCSEY 1998: 180–196, 197–212.

¹¹ Erre a hagyományra lásd DEBRECZENI 2014: 208–226; S. LACZKÓ 2019.

a *Mohácsban*, ezért is kétséges emlékbeszédnek nevezni.”¹² Valóban, s ez máris visszautalhat bennünket a műfaji besorolás már emlegetett bizonytalanságaihoz.

A szöveg – bárminek tekintsük is – belső vitát jelenít meg, következetesen és átgondoltan.¹³ A résztvevők kilétét, pontosabban a narrátor két, felvett szerepének karakterisztikumát már a második bekezdés megadja: „Minden ember saját szemüvegével nézi a’ világot; ’s ki tudná meghatározni, ki tart jobb szemüveget? A’ vizsgáló e, vagy az ábrándozó?”¹⁴ Ez a némileg elnagyolt felosztás a világhoz való viszony érzelmi és indulati különbségeit hangsúlyozza, s egyfelől emlékeztet a „szív” és az „ész” nagy hagyományú, szinte közhelyes szembeállítására is, másfelől felbukkan Kölcsey 1830-as évekbeli novellisztikájában, *A’ vadászlakban* és *A’ karpáti kincstárban* is: mindkét esetben a főhős (az első novellában Andaházi, a másodikban Erdőhegyi) beállítódása közelít az „ábrándozó” itt körvonalazott jellegéhez, s aztán ez a mentalitás az elbeszélés világában önpusztító erővé válik.¹⁵ Kölcsey tudatosan inszcenírozza is ezt a két beállítódást: az írás első részében a narrátor az ablakon kipillantva szembesül azzal, hogy az ott látható, különböző foglalkozású és státuszú emberek számára semmit nem jelent Mohács évfordulója, s erre reakcióként kezd megosztott, az előzőekben felvázolt szerepek szerinti monológba: „Visszamentem szobám mélyébe; ’s kezemre hajtván fejemet, azt kezdém, a’ mit a’ drámai hős, midőn a szerepek egyszerre elfogytak mellőle: *Beszélek magamban.*”¹⁶

A színház világára való utalás fontos figuratív elem itt, s jól beleilleszkedik Kölcsey dramatikus jellegű vagy tematikájú utalásainak sorába – kezdve egyetlen ismert drámatörédékeknek, a *Perényieknek* a szövegétől¹⁷ a *Nemzeti hagyományok* záró színházi példázatán át¹⁸ egészen *A’ vadászlak* nyitójelenetéig, amely a Pesti Német Színház nézőterén játszódik. Az a látens dialógus, amelyben a „hideg vizsgáló” (azaz a ráció képviselője) és az „ábrándozó” (azaz az érzelmeket kép-

¹² TAKÁTS 2014: 152.

¹³ Ezért is asszociálhatott a certamen barokk műfajára annak idején a szöveg kapcsán Lukácsy Sándor. LUKÁCSY 1989: 35.

¹⁴ KÖLCSEY 2008: 34.

¹⁵ A novellák szövege: KÖLCSEY 1998: 64–91, 92–139. Értelmezésükre (inkább persze *A’ vadászlakot* a középpontba állítva) lásd TÓTH 2017: 99–140; SZILÁGYI–VADERNA 2010: 538–541.

¹⁶ KÖLCSEY 2008: 36; kiemelés az eredetiben.

¹⁷ A töredék szövege: KÖLCSEY 1998: 17–42; értelmezésére lásd SZILÁGYI 2007: 183–195.

¹⁸ „Azonban, csak az övéhez rokon lélek volna alkalmas magát a’ nemzetiséggel jóltevő öszvérésbe [sic!] hozhatni; ’s illy lélek a’ poesisnek akarmellyik pályáján is tudna ugyan a nemzet’ szívéhez utat találni: de még is minden kétségen túl legeggyenesb ösvény a’ játékszíni költésben nyílhatna meg.” VII. közlemény 1826: 58.

viselő költő) sorakoztatja fel érveit a múlthoz való viszonyról, eszmetörténeti szempontból¹⁹ nyilván másnak látszik, mint az ismeretelmélet szempontjából.²⁰ A vita, amely belső dialógus, a „felejtés” jelensége köré szerveződik, s ennek egyéni és közösségi dilemmáit mutatja be. Ehhez szolgál kiindulópontul (de valójában csak apropóul) a mohácsi csata, amely mint jelentős, közös trauma lehetne akár valóban alkalmas arra, hogy a közösségi emlékezet példájául szolgáljon, ám mégsem bizonyul erre megfelelőnek. A költő pozícióját betöltő beszélő ugyanis azzal szembesül, hogy aminek közösségi élménynek kellene lennie, az kizárólag őbenne él. Ahogyan ezt Takáts József összegezte: „nemcsak magányos, hanem paradox pillanat is: a közös nemzeti szellemet *csak saját magában* találja meg.”²¹ S ez azt jelenti, hogy a múlthoz való szerves kapcsolódás, amelynek a történeti példái az antikvitásból származó, görög és római tradíciók,²² nem adva lévő és már birtokolt, hanem vágyott és létrehozandó viszonynak bizonyul. Ismét Takátsot idézve: „a nemzet emlékezetközösség; a magyar nemzet esetében: megépítendő emlékezetközösség.”²³ S ez a virtualitás alapvetően határozza meg azt a jellegét is a *Mohácsot ünneplőnek*, amely szerint – miként Hites Sándor fogalmazott – „az egységesülő világban a nemzeti kultúra mint a saját emlékezete jelent erőforrást”.²⁴ Persze ez a megfogalmazás mintha inkább a *Nemzeti hagyományok* kérdésfeltevését olvasná rá a *Mohácsot ünneplőre*. Hiszen ez utóbbi írásban a múlt elfelejtésének mozzanata inkább néplélektani távlatú és karakterű kérdésnek tekinthető, s nem kultúrán belüli problémának (ez inkább a *Nemzeti hagyományokra* érvényes kijelentés).²⁵

S ez igencsak lényegi különbségnek mutatkozik. Érdeemes ugyanis világosan elválasztani egymástól ennek a két Kölcsy-szövegnek az – egymással persze

¹⁹ Takáts József eszmetörténeti összefoglalásában ezt tömören a következőképpen összegezte: „A *Mohács* beszélője például rivális és egymást kizáró politikai nyelvként állítja szembe két beszélőjének, a »hideg vizsgálódónak«, illetve a »költői ábrándozónak« a nyelvét. Az előbbi »szereplő« – mai szakszavainkkal leírva – individualista, kozmopolita, haszonelvű, jelenközpontú érvelésével az utóbbinak republikánus, közösséglvű, múltközpontú beszéde áll szemben.” TAKÁTS 2007: 67.

²⁰ S. Varga Pál ebben „episztemológiai opposíció”-t lát, s Kölcsy egész gondolkodói útjának összefüggésében tulajdonít neki relevanciát: S. VARGA 1999: 303.

²¹ TAKÁTS 2014: 162; kiemelések az eredetiben.

²² Lásd a szöveg utalásait a trójai háborúra, a marathoni csatára és azokra az „itáliai csatácskák”-ra, amelyek Rómát létrehozták: KÖLCSEY 2008: 44.

²³ TAKÁTS 2014: 162.

²⁴ HITES 2010: 272. Az idézet kapcsán erre a feltételelességre fölhívta a figyelmet: TAKÁTS 2014: 161.

²⁵ Ez utóbbi Kölcsy-szövegről lásd még a következő kötet tanulmányait: FÓRIZS 2012.

érintkező – megközelítési módját. A címadását tekintve szintén bizonytalan autoritású *Nemzeti hagyományok*, amely címtelenül jelent meg 1826-ban, ugyanis voltaképpen nem végzi el a nemzeti hagyományok körének meghatározását, hanem csupán a magyar irodalom alakulástörténetére futtatja ki gondolatmenetét; sőt, még ezen belül is csak a magyar nyelvű költészet műnemével azonosítja tárgyát.²⁶ Innen teljesen hiányzik a figurativitás, az egész szöveg érvelő jellegű. A *Mohácsot ünneplő* viszont nemcsak a kezdeti részben, hanem a szöveg zárlatában is visszatér a szépirodalmi eszközökhöz, s azzal teljesíti ki a szöveg ilyen jellegű karakterét, hogy a „felejtés” műveletének középpontba állítását nem csupán közösségi aktusként jeleníti meg a szövegben, hanem a narrátor személyes sorsához is hozzákapcsolja: „Én úgy is nemsokára az én halottaimhoz költözöm; előre tudván sorsomat: hogy el leszek feledve, mint ők.”²⁷

Márpedig ha a *Mohácsot ünneplőt* a *Nemzeti hagyományok* utáni, s nem azzal párhuzamos gondolkodói pozíció termékének tekintjük, akkor ennek lehet tétje Kölcsey egész pályaalakulásának megítélése szempontjából is. Ha a szöveget az 1830-as évekre tesszük, akkor ennek a környezete is más lesz, s erősebben kapcsolódik Kölcseynek az országos politikában való aktív részvétele kapcsán körvonalazódó dilemmáihoz, a liberalizmus hazai változatának gondolkodói és gyakorlati kimunkálásához. S vannak olyan részletek a *Mohácsot ünneplő*ben, amelyek ez utóbbi kontextusban nyerik el értelmüket. A következő passzus például az 1832–1836-os országgyűlés nemzetegyesítésre törekvő liberális törekvéseinek fényében értelmezhető, s párhuzamaiul Kölcsey diétai szónoklatai lennének idézhetők: „Rang és birtok egyesek sajátja: a’ nemzet és haza nevében mindenki osztozik.”²⁸ S ez már át is vezethet bennünket a szöveg datálásának problémájához.

Kézirat híján, illetve nélkülözvén az egyértelmű szerzői nyilatkozatot természetesen a datálás csak közvetett érveken alapulhat. Az azonban eléggé elgondolkodtató, hogy az első publikálásra az 1834-es, Szemere-féle ellen-*Aurorá*ban került sor: ezt aényt számításba véve az a kérdés, lehetséges-e, hogy Kölcsey egy évек óta készen álló, 1826-os, évfordulós írását éppen ekkor adta ki, vagy érdemes inkább megfontolni azt az eshetőséget, hogy a szöveg bizony későbbi, s 1834-hez közelezen keletkezett. Logikai értelemben természetesen mind a kettő elképzelhető. A datálás szempontjából azonban nem mellékes a *Mohácsot ünneplő* bizonyos belső utalásaiból kiindulni, amelyek intertextuális kapcsolatokként is felfoghatók.

²⁶ Ennek a szempontnak a kifejtését lásd SZILÁGYI 2020: 142–158.

²⁷ KÖLCSEY 2008: 45.

²⁸ KÖLCSEY 2008: 44.

Az már az eddigiekből is kitűnhetett, hogy az emlékezés alkalmát adó évfordulós dátum semmiféle szerepet nem játszik a probléma kezelésében, csupán járulékos eleme a szituációnak, mint ahogy minden más is, ami a mohácsi csata valódi (vagy a 19. század első éveiben relevánsnak tűnő) körülményeivel vagy hatásával kapcsolatos. Az első Kölcssey-összkiadás címadási gyakorlatát követő szakirodalom azonban jó darabig elfogadta keletkezési dátumként 1826-ot (a mohácsi csata 300. évfordulóját), s még a kétely is csak igen kevesekben merült föl.²⁹ Lukácsy Sándor is azok közé tartozott, akik nem kételkedtek ebben a datálásban, s ezért az alábbi fontos megfigyeléseit is megpróbálta ezzel a keletkezési időponttal egyeztetni: Kölcssey típusreemtésével „voltaképpen a Csongor és Tünde három vándorát indítja el, akik Vörösmartynál is a társadalmi tevékenység (s emberi lehetőségek) fő típusai: a Kalmár, a Tudós és a Fejedelem (akinek alakjában az egyaránt harcban foglalatot nemes és katona mintegy összevonódik)”. Illetve némileg később: „Hitel! Olyan szót mond ki itt Kölcssey, 1826-ban, mely később az egész reformkor vezérszava lesz! Hitel: ez Széchenyi könyvének címe 1830-ban...”³⁰ Annak idején ennek kapcsán tettem föl a kérdést: nem lehetséges-e, hogy az érvelés logikája az, ami hibás. Ha ugyanis relevánsnak tartjuk ezeket az intertextuális kapcsolatokat, akkor nem inkább arról van-e szó, hogy Kölcssey írása nem megelőlegezi ezeket a fontos műveket, hanem a *Mohácsot ünneplő* már a *Hitel* és a *Csongor és Tünde* ismeretében, azokra ráutalva keletkezett?³¹ Ezt a datálási javaslatot Dávidházi Péter egyik nagy tanulmánya alfejezetében – talán érdemén felül s talán kissé túlinterepretálva – elemezte és értékelte, odáig elmenvén, hogy „Lukácsy és Szilágyi” – úgymond – „vitá”-járól lenne itt szó.³² Tán mondanom sem kell, valódi vitaszituációról szó sem lehetett: amikor az írásom megjelent 2007-ben, Lukácsy Sándor már évek óta halott volt (2001-ben hunyt el). Dávidházi nagy ívű, gondolatgazdag tanulmányában persze ennek az egész esetnek illusztratív szerep jutott, s értelmét is az egész összefüggésében nyerhette el: azt kellett bizonyítania, hogy a datálás megcélozta bizonyosságvágy nem számol kellőképpen azzal, hogy a korábbi álláspontot nem lehet mindenestül cáfolni.

²⁹ Egyikük volt Taxner-Tóth Ernő, aki azt írta, láthatólag úgy, hogy tudatában volt az *Aurorában* való publikálásnak, de emellett semmiféle, a kételyt felébresztő, egyéb filológiai okot nem említve: „Arra viszont semmi bizonyíték nem áll rendelkezésünkre, hogy a csak 1835-ben Szemere Aurorájában megjelent *Mohácsot* valóban 1826-ban írta.” TAXNER-TÓTH 1992: 177.

³⁰ LUKÁCSY 1995: 103–104.

³¹ Vö. SZILÁGYI 2004: 64–65.

³² A fejezet címe ugyanis így szól: *Toldy öröksége és újabb datálásaink: Tverdota és Kulcsár Szabó, Lukácsy és Szilágyi, Réz és Szegedy-Maszák vitái*. DÁVIDHÁZI 2023: 410.

Ez utóbbi állításban természetesen Dávidházinak igaza volt, s azzal a mondatával, amelyben mindezt összegezte, én is egyetérték:

Vagyis az új datálási javaslat érvelése, bármennyire logikus, semmi olyasmit nem tartalmaz, ami a *Mohács* 1826-os keletkezését kizárná, vagy akár annak ellentmondana, s bár arról (engem) csakugyan meggyőz, hogy az 1831 és 1834 közti datálás *valószínűbb*, mint az eddig hagyományozódott keltezés, nem feledhetjük, hogy csak a valószínűség fokozataival van dolgunk, egyelőre tehát ebben a kérdésben hiába vágyunk bizonyosságra.³³

Ehhez a – még egyszer, hangsúlyosan mondom: nehezen vitatható – kijelentéshez csak néhány apró megjegyzés. Utólag, még egyszer szembesülve ennek a nem is igazi vitának a Dávidházitól idézett dokumentumaival, úgy látom, a datálási javaslat korrekciója kellően feltételes volt előadva, sehol nem türemkedett ki belőle a kételytelen bizonyosság iránti fékezhetetlen vágy. Megítélésem szerint ezekből a sorokból csak annyit lehetett kiolvasni, hogy a keletkezési időpont óvatos áthelyezésével másféle kontextus teremthetné ezen írás köré az életműben – s így a datálás kérdését nem öncélúvá, hanem erőteljesen funkcionálissá tette ez a javaslat. Ennyiben egyébként nem is különösebben kirívó vagy szokatlan ez az irodalomtörténeti gyakorlatban – némiképp tehát esetleges, miért éppen ez a példa kapott ekkora jelentőséget egy komoly módszertani cikk érvelési apparátusában. S végül: a kritikai kiadás későbbi megjelenése – úgy tűnik – a szövegkiadói praxisban mégiscsak eldöntötte a kérdést, hiszen Onder Csaba a *Mohácsot ünneplő* kapcsán ebből az új datálási javaslatból indult ki, amikor a következőképpen összegzett (korrekt módon hivatkozván persze korábban mind Lukácsy, mind Dávidházi cikkére is): „Összességében azt mondhatjuk, hogy a *Mohács* címen ismertté vált szöveg nagy bizonyossággal a készülő beszédek kötet darabjaként, 1833–34 között íródott.”³⁴ Ráadásul amíg ide eljutott a sajtó alá rendező, újabb érvet is talált ehhez a datáláshoz: „A szöveg egyik utalása (»lengyelromlás és dicsőség« [...]) közvetett módon szintén ezt a periodizációt támasztja alá, amennyiben az utalást a Kölcseyt is foglalkoztató egykorú lengyelországi események lenyomatának tekintjük.”³⁵ Persze a Dávidházi Péter kifejtette fenntartás ez utóbbi, sajtó alá rendezői megjegyzésre is alkalmazható lenne, hiszen ez sem

³³ DÁVIDHÁZI 2023: 419; kiemelés az eredetiben.

³⁴ KÖLCSEY 2008: 167.

³⁵ KÖLCSEY 2008: 167.

mindent eldöntő, pozitív adat – ám a közvetett bizonyítékok halmozódása már általában elegendő szokott lenni a textológiai döntések megalapozásához.

Ha a *Mohácsot ünneplő* című Kölcsey-írásnak a közkeletűvé vált, de csak későbből adatolható címét visszaigazítjuk az első közlés állapotához, valamint keltezését az újabban felmerült s persze csak valószínűséget sugalló érvek alapján áthelyezzük az 1830-as évekre, akkor egészen más, releváns szöveggörnyezet rajzolódik ki a mű körül. Hiszen így – s persze egyéb, az imént már érintett megfontolások alapján is – Kölcsey írásának gyengülnek azok a vonásai, amelyek emlékbeszédhez közelítik, s jóval feltűnőbbekké válnak azok a vonások, amelyek az életműben az 1830-as években felerősödő politikai dilemmákhoz közelítik a *Mohácsot ünneplő* alapproblémáit. Azaz ezeknek a filológiai megfontolásoknak a figyelembevételével új kontextus teremthető a szöveg köré, s ezáltal újabb interpretációs lehetőségek nyílhatnak meg: olyan távlatok, amelyek akár egy nagyobb életmű-értelmezés oldaláról is érdekesek lehetnek. Ezek persze csak ajánlatok, s nem kétségtelen bizonyosságok. De talán mindez érdemes a megfontolásra.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- VII. közlemény (1826). In *Élet és Literatura* I. 1. rész. Pest: Petrózai Trattner Mátyás, 15–59.
- Aurora. Hazai almanach* (1835). XIV. év II. Pest: Frattner' és Károlyi, 129–152.
- B. EÖTVÖS József – SZALAY László – SZEMERE Pál szerk. (1840): *Kölcsey Ferencz' Minden Munkái* II. Pest: Heckenast Gusztáv, 137–150.
- DÁVIDHÁZI Péter (2023): Mi, filológusok, és a bizonyosság vágya: Pozitivisták kötődéseink egy szakmai vita fényében. In DÁVIDHÁZI Péter: „Mit hisz a tudós?": *Változatok hivatás és módszer témájára*. Budapest: Ráció, 367–426.
- DEBRECZENI Attila (2014): Nemzeti nagylét, nagy temető és – Batsányi. (Egy nemzeti narratíva formálódása.) In S. VARGA Pál – SZÁRAZ Orsolya – TAKÁCS Miklós (szerk.): *Loci Memoriae Hungaricae II: A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 208–226.
- FÓRISZ Gergely szerk. (2012): *Szívből jövő emlékezet: Tanulmányok Kölcsey Ferenc Nemzeti hagyományok című írásáról*. Budapest: Reciti.
- HITES Sándor (2010): „hanem lesz”: A jövő mint valós idő a nemzet politikai ideológiáiban. In SZEGEDY-MASZÁK Mihály (főszerk.) – VINCZE Ferenc – ZÁKÁNY TÓTH Péter (szerk.): *Nemzeti művelődés – egységesülő világ*. Budapest: Napkút, 268–280.
- KÖLCSEY Ferenc (1998): *Kölcsey Ferenc minden munkái: Szépprózai művek*. S. a. r. Szilágyi Márton. Budapest: Universitas.
- KÖLCSEY Ferenc (2008): *Kölcsey Ferenc minden munkái: Erkölcsi beszédek és írásk. S. a. r. Onder Csaba*. Budapest: Universitas.
- LUKÁCSY Sándor (1989): Kölcsey Mohácsa. *Új Írás*, 29(12), 72–76.

- LUKÁCSY Sándor (1995): Andalgás – küzdés – kudarc: Kölcsey pályaképe. In LUKÁCSY Sándor: *A hazudni büszke író*. Budapest: Balassi, 92–109.
- S. LACZKÓ András (2019): *Új nap, régi fény: Mohács a reformkori magyar lírában*. Pécs: Pro Pannonia.
- S. VARGA Pál (1999): A „hideg, vizsgáló ész” s a „szeretettel tölt szív” tudománya. Ismeretelméleti pozíciók Kölcsey Ferenc gondolkodásában. In SZAJBÉLY Mihály (szerk.): *Mesterek, tanítványok: Ünnepi tanulmánykötet a hetvenéves Csetri Lajos tiszteletére*. Budapest: Magvető, 283–312.
- S. VARGA Pál (2005): *A nemzeti költészet csarnokai: A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban*. Budapest: Balassi.
- SZABÓ G. Zoltán (1998): Beköszöntő Kölcsey Ferenc minden munkáinak kritikai kiadásához. In KÖLCSEY Ferenc: *Kölcsey Ferenc minden munkái: Szépprózai művek*. S. a. r. Szilágyi Márton. Budapest: Universitas, 5–6.
- SZILÁGYI Márton (2004): Mikor keletkezhetett Kölcsey Mohácsa? In *Mezei Márta 75. születésnapjára*. Budapest: Balassi – Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 63–67.
- SZILÁGYI Márton (2007): Kölcsey, a drámaíró. In SZILÁGYI Márton: *Határpontok*. Budapest: Ráció, 183–195.
- SZILÁGYI Márton (2020): A „pórdal” státusza a Nemzeti hagyományokban. In SZILÁGYI Márton: *Omniárium: Irodalomtörténeti tanulmányok*. Budapest: Ráció, 142–158.
- SZILÁGYI Márton – VADERNA Gábor (2010): A befogadói aktivitást kiaknázó novella (Kölcsey Ferenc novellisztikája). In GINTLI Tibor (főszerk.): *Magyar irodalom*. Budapest: Akadémiai, 538–541.
- TAKÁTS József (2007): *Modern magyar politikai eszmétörténet*. Budapest: Osiris.
- TAKÁTS József (2014): A nemzet: költői utópia – A „nagyság” fogalma Kölcsey Mohácsában. In TAKÁTS József: *A megfelelő ötvözet: Politikai eszmétörténeti tanulmányok*. Budapest: Osiris, 151–164.
- TAXNER-TÓTH Ernő (1992): *Kölcsey és a magyar világ*. Budapest: Akadémiai.
- TÓTH Orsolya (2017): Andalgók, merengők, ábrándozók és rajongók: Megjegyzések Kölcsey Ferenc *A vadászlak* című elbeszéléséhez. In TÓTH Orsolya: *Egykor és most: Tanulmányok a 19. századi magyar irodalomról*. Pécs: Kronosz, 99–140.